

T P a R v e P a R v S c a \$atılıyor

Önder ÖZDEMİR

Türkiye gündeminde yaklaşık 15 yıldır yer alan özelleştirme, pas-tanın en büyük parçası olan Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin elden çıkarılmasına çok zaman kala (son yasal kılıfların da hazırlanması ile) daha da önemli bir yer işgal etmeye başladı.

Bugüne kadar medyadaki "satılık kalem'lerin yarattığı özelleştirme yanlış atmosfer ile özelleştirme konusunda kamuoyu önemli oranda yanlış bilgilendirildi. Özellikle Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin özelleştirilmesi konusunda kamuoyuna eksik bilgiler verilmiş ve kamuoyu yanıltılmıştır. T'nin özelleştirilmesinin sadece blok satış anlamına geldiği şeklindeki eksik yaklaşım, on yılı geçen bir süredir, aslında PTT'nin özelleştirmeye başladığı ve bu yolda önemli aşamalar katedildiği gerçeğinin üstünü örtmektedir. Bu kadar yapılan ve pek bilinmeyen telefon şebekesindeki özelleştirmeleri inceleyeceğiz. Tamamlanmamış bir süreç olan Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin özelleştirme sürecinin bugün neresinde olduğumuzun görülmesi, süreç tamamlanmadan atılması gereken adımların tespit edilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Önce Telefon Şebekesi Özelleştirildi

Türkiye'de özelleştirmelerin önü Cuntanın devamı olan Özal hükümeti döneminde çıkarılan yasalarla açılmıştır. 1984 yılına kadar Devlet kuruluşlarındaki ihaleler 2490 sayılı Devlet İhale Kanunu'na göre yapılmakta iken, 1 Ocak 1984 tarihinde yürürlüğe giren 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na göre yapılmaya başladı. Yasanın açtığı yoldan devam eden PIT o güne kadar kendisinin yaptığı telefon

şebekesi işlerini özel sermayeye devretmek üzere bir TELEFON ŞEBEKELERİ YÖNETMELİĞİ hazırladı. PTT hiç zaman geçirmede ve 1985 yılında malzeme ve kablosu PTT tarafından verilecek ihaleler yapılması yetkisini Başmüdürlüklere vererek ilk adımı attı. Şebeke malzemesi ve kabloların müteahhitlerce temin edildiği ilk önemli şebeke özelleştirmesi İstanbul pilot bölge seçilerek yapılmaya başlandı. PTT'nin global (malzemeli) olarak adlandırdığı ihale 1 Temmuz 1986 tarihinde yapılmış, ihale sonunda İstanbul coğrafi olarak Anadolu Yakası, Beyoğlu Yakası ve İstanbul Yakası olarak üç bölünerek, bu bölgelerin tüm şebeke işleri üç yıl süre için firmalara paylaştırılmıştır. İstanbul'daki pilot uygulama 1991 yılına gelindiğinde 58 ili kapsayacak şekilde yaygınlaştırıldı. Türk Telekomünikasyon tarafından telefon şebeke işleri müteahhit firmalar tarafından yürütülmektedir. Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt ve Şırnak illerini kapsayan bölgede herkesçe malum olan "savaş koşulları" nedeniyle, bölgedeki şebeke ihalesi Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin elinde kalmıştır. Bu bölgedeki şebeke işlemleri bugün T personeli tarafından yürütülmektedir. Bu durum, Türkiye'de sermayenin kar etmeyeceği ya da risk oranı yüksek işlerin devlete yüklendiği, ama kar oranı yüksek alanların özelleştirme adı ile sermaye gruplarına peşkeş çekildiği gerçeğinin tipik bir örneğidir aslında. PTT literatürüne Global ihale olarak giren şebeke ihalelerini kazanan şirket ile Türk Telekomünikasyon A.Ş. Etüd Proje ve Yatırım Daire Başkanlığı İhale Grup Başmühendisliği tarafından hazırlanan bir ana sözleşme imzalanmaktadır. 1996 yılında yapılan aşağıdaki Ana Sözleşme ihalenin kapsam hakkında bilgi vermektedir.

MADDE: 1- SÖZLEŞMENİN KOMŞU

İsparta, Afyon, Hurdur, I"şak ili illeri ile bağlı ilçe ve köylerinin santral sahalarında telefon şebekesi (proje, künk ve briket imali yeraltı güzergahı kablo tesisi abone tesisi aktarma vb) işlerin kısım kısım veya tamamının yapılması ile bu işlerde kullanılacak malzemenin temin edilmesine ait ana sözleşmedir.

Global keşif : 225.000.000.000TL
Tenzilat miktarı: %30,78
Toplam ihale bedeli: 155.500.000TL
(işçilik+Kablo+Malzeme)

Sözleşme süresi 3 yıl olmakla birlikte, bu sürenin sonunda PTT' 2 yıl daha uzatma yetkisine sahiptir. PTT Başmüdürlüklere verdiği yetki doğrultusunda ek protokollerle PTT yapılacak işleri ilgili bölgenin ihalesini almış olan şirkete bildirecektir. Türk Telekom en az Sözleşmede geçen toplam ihale bedeli olarak miktar kadar işin, ek protokoller yolu ile şirketlere yaptıracağını taahhüt etmektedir.

Telefon şebekesinde yıllardır yaşanan özelleştirmelerin boyutlarını sergilemek amacıyla Ankara Global ihaleleri gözden geçirilmelidir.

Global (malzemeli) ihalelere geçilmeden önceki 1985-1991 döneminde, Ankara'da hangi bölgenin şebekesi yapılacaksa, sadece o bölgenin projesi ihaleye açılıyordu. Ancak 1991 yılında İstanbul pilot uygulamasından alınan derslerle Ankara'da ilk Global ihaleye çıkıldı. Ankara Global ihalesi Ankara'yı coğrafi olarak üç bölgeye ayırıp 3 ayrı ihale olarak yapıldı. Birinci bölge Ankara'nın doğusu Kırıkkale ilini kapsayacak şekilde; ikinci bölge Ankara'nın batısı Eryaman, Sincan, Batıkent, Yenimahalle'yi kapsayacak şekilde ve son olarak üçüncü bölge Ankara'nın güneyi Kırşehir ilini kapsayacak şekilde belirlendi.

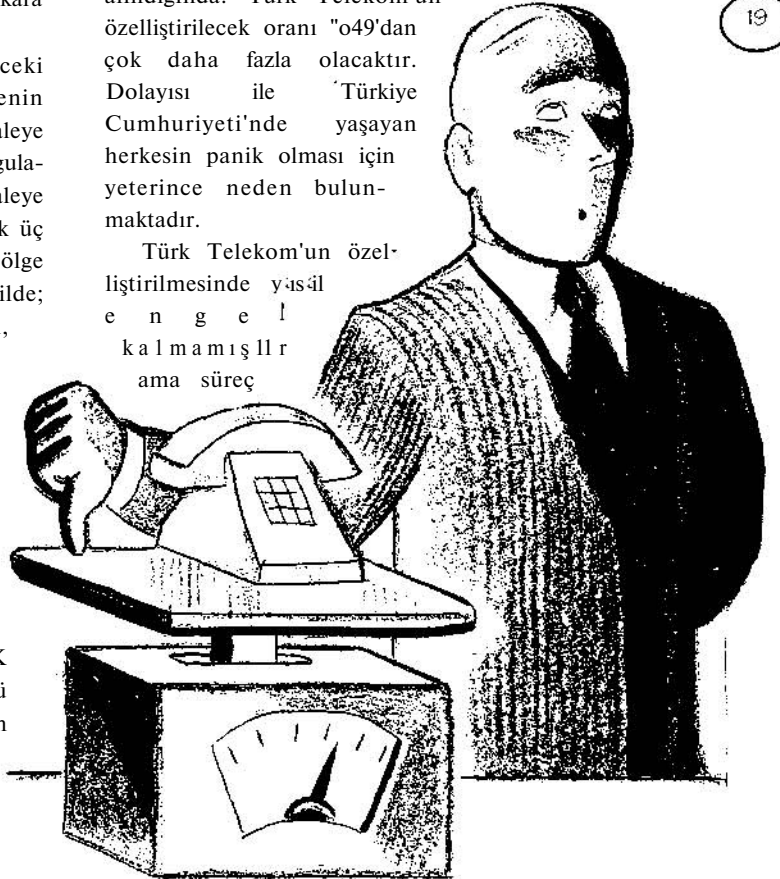
1991 Ankara telefon şebekesinin malzemeli ihalelerini üç bölgede FRKO A.Ş. DKY A.Ş. ve ASET A.Ş. aldı. Bu şirketlere 1991 ile 1996 yılları arasında PTT 1996 birim fiyatlarına göre yaklaşık olarak 3-5 trilyon TL ödemiştir. Ankara Global ihalesi 1.7.1996 tarihinde üç bölgede yenilendi. Yeni yapılan ihaleyi birinci bölgede ARK YAPI A.Ş. ikinci bölgede yine DKY A.Ş. üçüncü bölgede ise DEMTAŞ aldı. 1095 gün için yapılan sözleşmenin toplam ihale bedeli 459.000.000.000 TL olarak belirlenmiştir.

Yasaya göre Türk Telekom'un ancak %49'u mülkiyet devri ile özelleştirilebilecek ve kalan

"çöl devlet mülkiyetinde olacaktır. Bu noktadan yola çıkan kimi hükümet yetkilileri ve özelleştirme yanlılarının "Nasil olsa "n51 pay devlette kalacağı için panik yaratmaya gerek yoktur." türünden açıklamaları tamamen aldatmacadır ve kamuoyunu yanıltmaya yöneliktir. Yasada bahsi geçen "n51 oranı sadece mülkiyet devri ile ilgilidir. Oysa mülkiyet devri özelleştirme yöntemlerinden sadece birisidir: gelir paylaşımı, lisans sözleşmesi gibi başka özelleştirme yöntemleri de bulunmaktadır. Nitekim 4000 sayılı yasadaki 18. madde ve daha sonra bu maddeye eklerin yapıldığı 4161 sayılı yasa ile lisans sözleşmesi hükümleri ayrıntılı olarak yer almaktadır. Yasaya göre katma değerli hizmetler¹⁴ olarak adlandırılan bir çok haberleşme hizmeti lisans sözleşmesi yapılarak yerli veya yabancı şirketlere 49 yıl süre ile devredilebilecektir. Lisans satışı Bakanlar Kurulu'nun onaylayacağı değer üzerinden 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'na (Global ihalesi ele bu kanunla yapıyordu) göre gerçekleştirilir. Lisans sözleşmesinden sonra hizmetlerde Türk Telekom'un söz hakkı kalmayacaktır.

Geliri çok yüksek olan katma değerli hizmetlerin 19 yıllığına lisans sözleşmesi yolu ile satılması gö/önüne alındığında, Türk Telekom'un özelleştirilecek oranı "o49'dan çok daha fazla olacaktır. Dolayısı ile Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkesin panik olması için yeterince neden bulunmaktadır.

Türk Telekom'un özelleştirilmesinde yasıl e n g e l k a l m a m ı ş l l r a m a s ü r e ç

hemen gerçekleştirilebilir nitelikte de değildir. Türk Telekom'un özelleştirilmesi ile ortaya çıkacak maddi ve siyasal "enerji" özelleştirmeyi gerçekleştiren hükümete kısa vadede önemli avantajlar getirecektir. Böyle bir avantajın elde edilmesi ve pastanın paylaşılabilmesi noktasında koalisyon hükümetinin kısa sürede anlaşabilmesi pek mümkün görünmüyor.

Türk Telekom'un özelleştirilmesinden zarar görecektir unsurlar⁰ çok geç olmadan ciddi bir muhalefet hareketini başlatmalıdırlar.

Çünkü "mirasçılar" eninde sonunda çıkar kavgasını bitirip özelleştirmeyi tamamlayacaklar ve geri dönülmez bir yola girecektir.

Özelleştirme İşsizlik Getirdi...

ITP (International Telecommunication Union) raporları incelenmesi ile 8S ülkedeki haberleşme sektöründe işsizlik üzerine kapsamlı bir araştırma yapılmış. Araştırma 8S ülke üç ayrı kategoriye ayrılmış. Araştırmada Birinci kategori 100 kişiye 1 telefon düşen 21 ülkeden; İkinci kategori 100 kişiye ortalama 5 telefon hattı düşen 28 ülkeden ve son olarak üçüncü kategori ise 100 kişiye ortalama 3[^] telefon hattı düşen 41 ülkeden oluşmaktadır.

Haberleşme sektöründe 1984-199-1 arasında piyasa yapısına göre İstihdam Değişimi

Kategori	P İ Y A S A Y A P I S I	
	Tekel	Rekabet
1. Kategori(21)	8.83 (18)	1.4(3)
2. Kategori(23)	%24.92 (20)	28.03 (3)
3. Kategori(41)	%0.66 (2 ⁷)	0.108(14)
Toplam (8S)	%21.62 ((r ⁵)	16.(P (20)

Yukardaki tablo özelleştirme ile oluşacak rekabetin telekom çalışanlarının işsizliği ile sonuçlanacağını gözler önüne sermektedir. Tabloda tekeli piyasa yapısında olan ancak özelleştirildikten sonrası yaratılan tekeli çapı ile çok fazla telekom çalışanı işten atılmıştır. 1994 yılında Telekomunu özelleştiren Peru, 1990 yılında özelleştirilen Arjantin Telekom'u. 1993 yılında özelleştirilen Singapur ve Macaristan Telekomu. 1987 yılında özelleştirilen Kanada Telekomu Tekel piyasa yapısında olup birçok işten atılmaların olduğu ülkelerdir. Bu ülkelere rağmen tabloda tekeli piyasa yapısında toplam işsizlik oranı pozitif değerde görünmektedir. Aşağıdaki tablo ise üç ayrı kategoride telekomunu özelleştirmiş ülkelerde, özelleştirme yarattığı işsizliği göstermektedir.[^]

Telekom sektörünü özelleştirmiş ülkelerin 198⁰ 1994 yılları arasındaki istihdam değişimi

n.KH.L.K.R	İSTİHDAM Dİ(-;İSİMİ("))
1. Kategori	
Gana	23.2
Nijerya	1(1.4
2. Kategori	
Peru	29.5
Guyana	1(1.3
Filipinler	1.1
Sri Lanka	2 1.8
3- Kategori	
Arjantin	31
Macaristan	2.1
Singapur	1.1
Kanada	20.5
İngiltere	3~.0
Yeni Zelanda	2.8

NOTLAR

- 1 PIT 1995 yılından itibaren Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü ve Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi olarak ikiye ayrılmasına rağmen global ihaleleri ayrılmadan önce başladığı için yazıda yer Türk Telekom A.S. dönemi ele PIT olarak ifaç edilmiştir.
- 2 PIT literatüründe bu bağlantılar prensibal olarak adlandırılmaktadır.
- 3 İstanbul Anadolu Yakası'nın Enerji dağıtımını AKTAS, isimli özel şirkete devredilmesi sonuç abonelerin yaşadığı sorunlar kamuoyuna yansımış Telefon abonelerinin de sorunlarla karşı karşıya geleceğini öngörmek pek kahinlik olmayacaktır.
- 4 4161 sayılı yasa Madde. 1'den alınmıştır.
- 5 Katma değerli hizmetler, 4(10 sayılı Yasa'nın 1. maddesinde cep telefonu, araç (mobil) telefonu ankesörlü telefon, çağrı cihazı, data şebekes kablolu TY. uydu sistemleri, rehber basımı ve benzer hizmetler olarak tanımlanmaktadır.
- 6 Bu unsurlar. özelleştirme sonrası işsizlik karşılaşılan Telekom çalışanları \. şimdikinden daha pahalı ve kalitesiz hizmeti karşılanacak olan telefon aboneleridir.
- 7 Telecom privatizations: \Why the going will get harder. ITI". 1996.
- 8 Türk Telekom'un çalışanları yapabilecekleri işleri global ihaleleri yoluyla özel şirketlere yatırarak, yeni işçi almamış; böylece Türk Telekom özelleştirme sürecini tamamlamadan kısmi özelleştirmelerle istihdam oranını düşürmüştür. 1995 yıl Telekomünikasyon istatistiklerine göre 1992 yılında; 33419 olan işçi sayısı 1993 yılında 31851 ve 1994 yılında ise 31851 şeklinde sürekli azalmıştır. Aynı azalma memurlarda da görülmektedir.